

Državni izpitni center

JESENSKI ROK

FILOZOFIJA

NAVODILA ZA OCENJEVANJE

Sreda, 1. september 2004

SPLOŠNA MATURA

OCENJEVALNA SHEMA ZA ESEJ (1–22 točk)

0–10 ODGOVOR NE DOSEGA MINIMALNIH STANDARDOV

- 0 Popolnoma nerelevanten odgovor, če je že najti kaj relevantnega, gre za naključje.
- 1–5 Odgovor je le skiciran, ni pomembnejših elementov odgovora na zastavljeno vprašanje. Je fragmentaren in večinoma nerelevanten. Gre za postavljanje miselnih fragmentov enega ob drugega, ne pa za povezano besedilo. Lahko pa je tudi daljše povezano besedilo, a nima skoraj nobene zveze z naslovom.
- 6–10 Odgovor že ima delno zaokroženo strukturo, razumevanje danega problema je omejeno, razvitih je sicer nekaj relevantnih poudarkov, vendar je najti še veliko nejasnosti in nerelevantnosti. Večina poudarkov je bodisi nejasnih in nerazumljivih bodisi neutemeljenih. Kandidat ve malo, njegov pogled je zelo omejen. Trditve so nenatančne, včasih preprosto napačne. Večinoma gre zgolj za ponavljanje delcev elementarne šolske snovi in ponavljanje enega in istega.

11–13 MINIMUM

Gre za daljše in celovito besedilo (ni natančne meje, a odgovori, ki obsegajo manj kot 500 besed, so prekratki). Odgovor je esejističnega tipa (ustrezna struktura, celovitost, zaključenost), čeprav sta uvod in zaključek verjetno slabo razdelana. Problem, ki ga zastavlja vprašanje v naslovu, kandidat sicer razume, a zelo poenostavljeno. Nerelevantnosti so še očitne, vendar se večina odgovora nanaša na vprašanja. Nalogi je včasih še težko slediti, opazni so tudi preskoki v izpeljavi. Kandidat uporabi vsaj nekaj relevantnih pojmov, jih pa ne analizira; ko argumentira, je zelo hiter, površen in pogosto nejasen; naloga kot celota se opira na obnavljanje najbolj splošno znanih dejstev (lahko se še pojavljajo napačne trditve) in argumentov, poda le zelo poenostavljeno predstavitev in rešitev problema. V splošnem pa se kandidat že začenja gibati na ravni razumevanja in razlage, čeprav ima z obojima še težave.

14–16 DOBRO, A OMEJENO

Kandidat vprašanje razume, odgovor je večinoma ustrezne dolžine (norma, ki jo je treba smiselno uporabiti, je 600–700 besed – več seveda ni prepovedano), jasen in relevanten, struktura je dovolj dobro razvita, kandidat že ima pregled nad celoto eseja, vpeljani so osnovni pojmi. Vendar ima naloga jasne meje: odgovori na vprašanje, vendar je "šolska" in predvidljiva, predpostavke vprašanja se ne analizirajo, posledice rešitev so le včasih nakazane, argumenti med sabo niso povezani, pa tudi neutemeljene trditve so še kar pogoste; uporabljeni so večinoma le osnovni pojmi in včasih so še slabo opredeljeni, vednost, iz katere izhajajo, je omejena, razlaga se navadno močno opira na temeljno šolsko snov; ni enovite linije izpeljave, pri kateri eno izhaja iz drugega, tako da analizo pogosto zamenjuje preprost opis.

17–19 PRAV DOBRO, A OPAZNE POMANJKLJIVOSTI

Argumentacija že prevladuje, a argumenti so različno primerni; vsi temeljni pojmi so opredeljeni (vsaj implicitno). Še vedno je mogoče najti nerelevantnosti, lahko so napake v izpeljavi ali nejasnosti, nekatere trditve niso utemeljene, a to se zdaj dogaja le poredkoma. Kandidat dobro pozna temeljne filozofske probleme in njihove rešitve na danem področju, kar je razvidno iz ravni njegovega premisleka. Korektna naloga, tako da so spričo tega pomanjkljivosti obrobne. Toda domet razmisleka, ko gre za razlago, analizo predpostavk in posledic, je omejen, omejena je tudi sposobnost upoštevati drugačna stališča.

20–22 V GLAVNEM ODLIČNO

Poglobljen in argumentiran odgovor na vprašanje z analizo pojmov in razvito pojmovno mrežo, z jasno in koherentno linijo argumentacije, ki upošteva (vsaj implicitno) tudi protiargumente. V primerjavi s prejšnjo ravno kaže odgovor širši pogled, več vidikov in bolj poglobljeno analizo pojmov, bogatejšo pojmovno mrežo, kandidati pa se (ni pa nujno) tudi že zavedajo meja svoje argumentacije. Včasih v resnici vstopajo v filozofski dialog z zagovorniki drugačnih stališč. Esej še ima pomanjkljivosti, toda pri ocenjevanju je treba upoštevati starost kandidatov in da so se s filozofijo ukvarjali samo eno leto.

DODATNA NAVODILA ZA ESEJ

(Navodila so le okvirne smernice: kandidat lahko napiše vsebinsko tudi čisto drugačen esej, če je le povezan z naslovom.)

- 1. Razpravljajte o trditvi: *Najbolj realno je tisto, kar je idealno.***
Trditev predpostavlja, da je smiselno govoriti o stopnjah realnosti in da je najvišja realnost, ki je idealne narave. Vprašanje pa je, ali ta idealnost sploh obstaja.
- 2. Razpravljajte o trditvi: *Čeprav svet kot tak ne vsebuje smisla, je človekovo življenje vendarle smiselno.***
Camus trdi, da je odnos med človekom in svetom absurden, Sartre pravi, da prav človek s svojimi odločitvami vnaša v svet razsežnost smisla, oba se torej strinjata, da svet kot tak nima smisla. Vprašanje pa je, kako lahko človek v nesmiselni oziroma a-smiselni svet vnese smisel.
- 3. Razpravljajte o trditvi: *Čeprav duha in telo opisujemo različno, gre za eno samo stvar.***
Descartes je zagovarjal dualizem duha in telesa prav zato, ker imata oba tipa entitete popolnoma različne lastnosti. Kako je torej mogoče, da bi duha in telo opisovali različno, šlo bi pa za eno in isto stvar?
- 4. Razpravljajte o trditvi: *Čutila nam ne omogočajo spoznanja sveta, razlaga za to pa je v transcendentalnem.***
Trditev je kantovska: narava našega spoznanja je taka, da čutno spoznanje ne omogoča spoznanja stvari na sebi, temveč je vselej že posredovana s transcendentalno sfero.
- 5. Razpravljajte o trditvi: *Brez dvoma ni mogoče priti do resnice.***
Radikalni dvom lahko zapre pot do spoznanja in tako do resnice, zdi pa se, da je omejeni dvom potreben, da ne bi zapadli v dogmatizem.
- 6. Razpravljajte o trditvi: *Brez pomoči čutil ne moremo pridobiti trdne in zanesljive vednosti o svetu.***
Če spoznanje analiziramo s pojmovnim parom razum in čutila, se zdi, da je razum sam zgolj forma, ki mora biti napolnjena z vsebino, če naj spoznamo svet. In vsebinski del nam sporočajo čutila. Racionalistični razmislek pa gre seveda v drugo smer.
- 7. Razpravljajte o trditvi: *Temeljne moralne vrednote so skupne celotnemu človeštvu.***
Relativizem trdi, da je vir moralnih vrednot denimo družba ali pa kultura, zato so moralne vrednote nujno nekaj partikularnega. Kaj pa, če se izkaže, da so nekatere temeljne vrednote enake v vseh kulturah?
- 8. Razpravljajte o trditvi: *Odgovorni smo za vsa svoja dejanja, saj je vsako dejanje posledica svobodne odločitve.***
Teza ima več podmen. Ena je nedvomno ta, da je odgovornost povezana s svobodo. A to ni tako sporno, sporneje je, da vsa naša dejanja izhajajo iz odločitve, kajti zdi se, da včasih delujemo, ne da bi se ustavili in dejanje najprej premislili. Toda saj odločitev morda ne pomeni nujno premisleka.
- 9. Razpravljajte o trditvi: *Ne poslušnost moralnim pravilom, ampak življenje v skladu z vrlino privede do sreče.***
Vprašanje zahteva razmislek razmerja med moralnimi pravili in vrlino, torej vzporejanje dveh pristopov k etiki: tistega, ki ga imenujemo etika vrline, in novoveškega, ki se bolj opira na pravila.
- 10. Razpravljajte o trditvi: *Utopične zamisli so lahko nevarne, vendar ne privedejo nujno do totalitarne družbe, včasih privedejo do večanja svobode.***
Utopije so vizije drugačne, boljše, morda celo idealne družbe. Vprašanje pa je, do kam vizija drugačnega lahko pripelje. Zgodovinsko se zdi, da se nanje sklicujejo tudi tisti, ki so poskušali zagovarjati popoln nadzor v družbi.

11. Razpravljajte o trditvi: Kazen je namerno povzročanje trpljenja, zato je nemoralna in bi jo bilo treba prepovedati.

Bistvo kazni je v povzročanju nečesa neprijetnega, zato se zastavlja vprašanje, čemu kazen. In tradicionalni premislek pokaže, da je kazen nujna hrbtna stran zakona.

12. Razpravljajte o trditvi: Oblast ni nastala s pogodbo, dana je od boga.

Kontraktualisti nastanek oblasti pojasnjujejo s pogodbo, s katero se je ljudstvo odpovedalo nekaterim svojim pravicam. Vprašanje pa je, ali je to res zadovoljiva pojasnitev oblasti.

13. Razpravljajte o trditvi: Vera in razum ne govorita o isti stvari.

Zdi se, da si kritična moč razuma in vera, ki zahteva sprejemanje in pokornost, nasprotujeta in sta nezdružljivi. Če pa je mogoče pokazati, da ne govorita o isti stvari, bi ju bilo morda mogoče uskladiti.

14. Razpravljajte o trditvi: Dokazi za božji obstoj so neuspešni, niso pa nepotrebni.

Tradicija dokazovanja Boga napeljuje k misli, da je Boga mogoče dokazati. Morda pa je resnica drugačna, da ga ni mogoče dokazati, da pa dokazi vendarle niso nesmiselni.

15. Razpravljajte o trditvi: Dokler na našem svetu trpijo in umirajo nedolžni otroci, ne bom mogel verovati v Boga.

V ozadju trditve je razmerje med Bogom in svetom ter misel: kako je lahko Bog, ki naj bi bil dober, ustvaril svet, ki je poln trpljenja.

OCENJEVALNA SHEMA ZA KOMENTAR BESEDILA (1–22 točk)

0–10 ODGOVOR NE DOSEGA MINIMALNIH STANDARDOV

- 0 Popolnoma nerelevantna naloga, če je že najti kaj relevantnega, gre za naključje. Očitno je, da kandidat dela ne pozna.
- 1–5 Komentar je fragmentaren in večinoma nerelevanten, toda v njem je kljub temu najti elemente razumevanja besedila. Gre za postavljanje miselnih fragmentov enega ob drugega, ne pa za celovit komentar. Kandidat je delo sicer začel brati, a iz odgovora ni razvidno, ali ga je prebral in koliko ga razume.
- 6–10 Komentar je že nekoliko daljši in ima deloma zaokroženo strukturo; razumevanje izbranega dela je omejeno, razvitih je nekaj relevantnih poudarkov, vendar je najti še veliko nerelevantnosti. Nekaj argumentov je nakazanih, a so nerazviti. Poznavanje dela ima resne pomanjkljivosti. Kandidat je delo sicer prebral, vendar je njegovo poznavanje že na osnovni ravni pomanjkljivo.

11–13 MINIMUM

Odgovor je že esejističnega tipa (struktura, celovitost, zaključenost). Probleme, ki jih odpira odlomek, in vprašanja kandidat razume, vendar celotno delo dojema na razmeroma nizki ravni in njegovo znanje je pogosto preveč površno. Nerelevantnosti so še očitne, vendar se večina odgovora nanaša na odlomek. Pojme kandidat uporablja, jih pa ne analizira; razlaga je redka, navadno gre za preprosto obnavljanje. Kandidat je delo prebral in ga na najosnovnejši ravni razume. Vprašanja, ki zahtevajo temeljitejši razmislek in nekoliko višjo raven razumevanja, pa so zanj preprosto pretežka.

14–16 DOBRO, A OMEJENO

Kandidatovo poznavanje dela je brez večjih pomanjkljivosti in na osnovni ravni tudi razumljeno. Naloga je koherentna, brez večjih preskokov v izpeljavi; odgovor je večinoma relevanten, toda argumenti so ponekod slabo razviti; kandidat poskuša analizirati pojme, morda vzpostavi nekaj povezav med njimi, vendar analizo največkrat nadomešča opis. Običajno gre za dovolj dolge naloge, vendar so preveč opisne ali pa so to kratke naloge, z dobrim uvidom, a s pomanjkljivostmi, ko gre za natančnejše poznavanje besedila.

17–19 PRAV DOBRO, A Z MANJŠIMI POMANJKLJIVOSTMI

Obravnavano delo kandidat dobro pozna in razume, odgovore na podvprašanja umesti v celotno problematiko dela; argumentacija je jasna in razumljiva, temeljni pojmi so opredeljeni. Kandidat pozna celotno delo, razume bistvene filozofske probleme, ki jih delo, zlasti pa navedeni odlomek in vprašanja odpirajo, in ga tudi razlaga v tem okviru. Še vedno je mogoče najti kako nerelevantnost, neutemeljeno trditev, možna je napaka v izpeljavi ali nejasnosti, vendar pa so na tej ravni to bolj obrobne pomanjkljivosti. Pri nalogah ni izrazite širine razmisleka ali globine uvida, je pa temeljitost in zanesljivost. Ali pa gre za dobro razumevanje, ki pa ne gre dovolj v širino in besedilo je preprosto prekratko.

20–22 V GLAVNEM ODLIČNO

Dober odgovor z analizo pojmov in razvito pojmovno mrežo, z jasno in koherentno linijo argumentacije, ki včasih upošteva (vsaj implicitno) tudi protiargumente. Kandidat ima pregled nad celotnim besedilom in na vprašanja odgovarja s pojmovnim aparatom, ki je v besedilu razvit. Pomembno je, da vsaj včasih vstopi v argumentirani dialog z avtorjem dela, v katerem utemeljuje tudi svoja stališča. Za naloge je običajno značilno, da so zelo sistematične in podrobne. Seveda pa je pri ocenjevanju treba upoštevati starost kandidatov in tudi, da so se s filozofijo ukvarjali samo eno leto.

DODATNA NAVODILA ZA KOMENTAR BESEDILA

(Gre samo za dodatna navodila, kajti za pravično ocenjevanje je nujno, da ocenjevalci pred ocenjevanjem obnovijo tudi svoje poznavanje nadrobnosti besedila.)

PLATON: DRŽAVA

Prispodoba o votlini govori o težkem – saj ga spremljata sprememba pogleda, zadrega, bolečina, napor – vzponu iz sveta vsakdanjega izkustva v svet filozofije, iz vidnega v miselni svet. Kandidat lahko razloži spoznavno in ontološko problematiko Platonove Države v kontekstu 7. knjige, tj. vzgojnega programa za čuvarje in filozofe idealne države, ki ga uvede ta znamenita prispodoba, sledi pa ravno tako znamenitima prispodobama o soncu in daljici, tako da je odlomek lahko tudi spodbuda za premislek vseh treh prispodob. Možno pa je tudi razviti Platonovo interpretacijo: težka pot spoznanja na koncu pripelje do spoznanja ideje dobrega, počela pravičnega in lepega, ki jo morajo poznati vsi, ki hočejo razumno ravnati v javnem in zasebnem življenju.

ARISTOTEL: NIKOMAHOVA ETIKA

V prvi knjigi Aristotel začne razpravo z dobrim kot ciljem vsakega delovanja in potem najvišjim dobrim, srečo. Ta smoter, zaradi katerega opravljamo vse drugo, poskuša nato podrobneje določiti. Da bi razumeli bistvo končnega smotra, srečnosti, moramo določiti, kaj je človekova naloga. In sicer naloga, ki je lastna samo človeku. To ne more biti življenje, ki je lastno tudi živalim. Izbrani odlomek prinaša ravno trenutek, ko Aristotel pride do sklepa, da je človekova naloga udejstvovanje duše v skladu z vrlino in, če je teh več, v skladu z najboljšo in najpopolnejšo, in to med polnim življenjem.

DESCARTES: MEDITACIJE

Zmota je nezdržljiva z Bogom kot popolnim bitjem. Ni neka realna bit, ki bi bila odvisna od njega, temveč neka pomanjkljivost, zmožnost resnične presoje namreč ni neskončna. Vzrok zmot sta po Descartesu hkrati omejena spoznavna zmožnost in zmožnost svobodne odločitve. Kadar volja sega širše kakor um na področja, ki jih ne spoznavamo jasno in razločno, zapademo v zmote, zato mora biti umsko spoznanje vselej pred odločitvijo volje. Akt vzdržanja sodbe je namreč akt volje. Kandidat v odgovoru pojasni Descartes merilo resničnosti: jasno je spoznanje, ki je pazljivemu umu navzoče in očitno, razločno pa tisto, ki je tako natančno in različno od vseh drugih, da vsebuje le to, kar je pazljivemu umu jasno.

KANT: KRITIKA PRAKTIČNEGA UMA

Gre za vprašanje vzročno-posledičnega odnosa med voljo in predmeti narave. Kolikor smo ljudje telesna bitja, je tudi naša volja podvržena deterministični vzročnosti, ki jo spekulativni um spoznava v zaporedju naravnih dogodkov. Kot moralna bitja pa se zavedamo spontanosti svojega delovanja: kot umna bitja delujemo v skladu z umnim praktičnim zakonom in zgolj iz njega, torej ne glede na deterministično določenost čutno spoznanih naravnih pojavov. Vprašanje je, ali to ne predstavlja protislovja. Kantova rešitev se glasi, da imamo o telesu spoznanja, ki so empirične narave, se pravi, da je telo za nas pojav, medtem ko sebe kot subjekt moralnosti spoznavamo kot nekaj nadčutnega, natančneje, kot stvar na sebi.

KANT: PROLEGOMENA

Po Kantovem mnenju je prepoznavna značilnost analitičnih sodb, da temeljijo na načelu protislovja: logično nemožno je, da bi neka analitična sodba in njena negacija lahko bili resnični, četudi bi bilo to v različnih okoliščinah. Preprosto si ne moremo zamisliti okoliščin, v katerih bi se to lahko pripetilo. Načelo protislovja velja tudi za matematične sodbe, zato bi lahko pomislili, da gre za analitične sodbe. Vendar po Kantovem mnenju to ni res. Zanje velja načelo protislovja le skupaj s sodbami, ki jih oblikujemo o obeh apriornih formah čutnosti, to je o prostoru in času. Denimo pri aritmetičnih sodbah, npr. sodbe ' $7 + 5 = 12$ ', to vidimo po tem, da z analizo vsebine pojmov števil sedem, pet in vsote ne pridobimo pojma števila dvanajst, torej prvi slednjega ne vsebujejo. Na pomoč moramo poklicati npr. prste, v katerih nazorno zaznamo zvezo med njimi. Nujnost zveze med navedenimi pojmi pa uvidimo na temelju časa kot apriorne forme čutnosti. To pomeni, da matematične sodbe niso analitične, temveč sintetične.

NIETZSCHE: H GENEALOGIJI MORALE

Odlomek slikovito opiše stanje človeka na začetku družbenega življenja v prvobitni državi, ki je moralo obrniti vse instinkte naravnega in svobodnega človeka proti njemu samemu. Ta obrat instinktov svobode (volje do moči, kakor pravi pred tem), ki jim je državna organizacija z uporabo kazni preprečevala udejanjenje navzven, je izvor slabe vesti. Če je po eni strani za Nietzscheja to stanje začetek najstrašnejšega obolenja človeštva, je po drugi strani v spono družbenosti ujet človek žival, ki ima proti sebi obrnjene vse svoje instinkte, tudi obet, naznanilo novega cilja – nadčloveka. In kaj iz slabe vesti, ki je na začetku sicer boleča, a ne negativna, naredi najstrašnejšo bolezen? Najprej njena navezava na pogodbeno razmerje, na razmerje med sodobniki in predniki, možen izvor božanstev iz prednikov in naposled na krščanstvo, krivdo, greh itd.